

Jean Grondin

VATTIMOVA LATINIZACIJA HERMENEVTIKE¹

Zakaj se je Gadamer upiral postmodernizmu?

Veliko razlogov je, zaradi katerih smo lahko hvaležni Gianniju Vattimu za njegov prispevek k filozofiji in javnemu življenju. Nedvomno drži, da njegovi najmočnejši filozofski vzgibi izvirajo iz nemške filozofske tradicije, še najbolj iz »svete trojice« Nietzscheja, Heideggra in Gadamerja, izmed katerih je bil slednji njegov učitelj. Toda Vattimo sam ni Nемеc, temveč ponosen Italijan, zaradi česar je na nek način bolj legitimen zastopnik te tradicije. Nemška filozofska tradicija je bila od Leibniza in Kanta naprej bržkone dominantna sila v filozofiji, toda po Husserlu, Heideggru in Gadamerju je njena moč znatno usahnila, kar bi verjetno lahko pripisali katastrofalnim posledicam druge svetovne vojne. Nemško govoreči filozofi so se začeli na daleč izogibati tradiciji, kakor da bi bila njihova filozofska tradicija neposredno povezana s temi dogodki, in se ogrevali denimo za analitično tradicijo, ki je kakor pisana na kožo ameriški *psyché*, ta pa v nemškem prevodu zveni dokaj bizarno.

Enako velja za področje zgodovine nemške filozofije, ki so ga, to je vendarle jasno, tradicionalno obvladovali Nemci. Če študent svoje severnoameriške profesorje vpraša, kam v Nemčijo naj se napoti na podiplomski študij Kanta ali

¹ Objavljeno v: Santiago Zabala (ur.), *Weakening Philosophy. Festschrift in Honor of Gianni Vattimo*, McGill-Queens University Press, Toronto 2006.

Hegla («Platona» in »Aristotela« Nemcev), se ti znajdejo v silni zagati. Dejansko se mora večina uveljavljenih kantovcev ali heglorcev – na žalost ali na srečo –zateči k raziskovalnemu delu svojih ameriških kolegov. Enako velja za filozofske figure, kot so Husserl, Nietzsche, Heidegger in Gadamer: produktivnejše interprete prej najdemo zunaj Nemčije kot nasprotno. Najočitnejši zgled za to je Jürgen Habermas, največja intelektualna figura po Gadamerju in Heideggru. Tudi on se je kljub odločilnim vplivom, ki jih je prejel od Schellinga, Heideggra in frankfurtske šole, odvrnil od domnevno »slabe« filozofske tradicije Nietzscheja in Heideggra. Gadamer je bil zadnja velika filozofska osebnost, ki je bila relativno nedotaknjena od občutka krivde do lastne filozofske tradicije, a tudi tu velja pripomniti, da najverjetneje zato, ker je Gadamer do svoje filozofske izobrazbe prišel pred veliko katastrofo. Tako je navsezadnje prenašanje te tradicije prešlo v roke tujcev, v veliki meri prav Francozov, kot potrjujejo dela svetovno znanih mislecev, kot so Sartre, Merleau-Ponty, Levinas, Foucault, Derrida, Ricoeur in mnogi drugi.

14

Tem avtorjem je bila hermenevtična tradicija Schleiermacherja, Diltheya in Gadamerja precej tuja in v to tradicijo je umeščen Gianni Vattimo: imel je to srečo, da je preučeval Schleiermacherja pod budnim očesom Gadamerja v slovitih šestdesetih in sočasno pripravljaj prvi prevod njegove knjige *Resnica in metoda* (ki je izšel leta 1970), kar mu je prislužilo mednarodni ugled. Gadamerja danes nikjer tako zelo ne slavijo kot velikega filozofa kakor prav v Italiji. Tudi za to smo lahko hvaležni Gianniju Vattimu.

Še pomembneje je, da gre za mišljenje, ki ga je Gianni Vattimo preobrazil in urbaniziral, sam bi temu dejal »latiniziral«, saj ga je prevedel v nov in mediteranski jezik. Bil je prvi, ki je zagovarjal idejo, da je hermenevtika *koinč* naše dobe, in skoval slavni besedni zvezi, kot sta »šibka misel« in »optimistični nihilizem«.² Nemškega filozofa, ki bi govoril o »optimističnem nihilizmu« (oksimoron v kakršnem koli drugem smislu od Vattimovega) ali iz Nietzscheja in Heideggra skušal izpeljati demokratični vidik, bi v hipu živega scvrli. V svojih zadnjih tekstih je Vattimo dejansko razkril nepričakovane vzporednice med Popperjevo kritiko platonizma in Heideggrovo destrukcijo metafizike z argumentom, da je Popperjev pojem »odprte družbe« soroden Heideggrovemu

² Glej Gianni Vattimo, »Optimistic Nihilism«, *Common Knowledge* 1:3 (1992), str. 37–44. Glej tudi Vattimov intervju s Santiagom Zabalo: »Weak Thought and the Reduction of Violence«, *Common Knowledge* 8:3 (2003), str. 452–463.

pojmu »Ereignis«. Gianni Vattimo, kot pred kratkim uveljavljen politik, je tako Heideggerja hvalil kot »filozofa demokracije«!³ Tokrat bi ga nemara živega scvrl Popper, če že ne Heidegger ...

To pa nikakor ni njegov edini odločilen prispevek k novemu začrtanju zemljevida sodobne filozofije, na katerem stoji sam kot ena njenih najodličnejših figur. Od svoje zelo osebne knjige *Mislim, da mislim*⁴ dalje razkriva tudi zelo prepričljivo (in za nekatere zelo presenetljivo) povezavo med gibanjem »nihilistične hermenevtike« in krščansko tradicijo, oziroma natančneje (ker je to pač potrebno), s krščansko tradicijo dobrotelčnosti, milosti in *kenosis*. Tudi v tem primeru se je lahko oprl na svoje latinske korenine. Opirajoč se na temeljno misel Renéja Girarda, je prepričan, da je mogoče hermenevtični perspektivizem – in odločno pripoznanje človekove končnosti, ki iz njega sledi – spraviti s krščanskim imperativom »nastavljanja drugega lica«, odpuščenja in darežljivosti. Obe tradiciji, hermenevtična in krščanska, kot ju misli Vattimo, v imenu – če temu lahko tako rečemo – moči šibkosti opuščata zahtevo po trdni veljavnosti. Poglavitni učinek tega naziranja ni le, da je na novo osvetlil krščansko tradicijo samo, ki je bila – tega ni mogoče pozabiti – glavna tarča napada in zaničevanja s strani Marxa, Nietzscheja, Freuda in Heideggerja. Še pomembnejše je njegovo poudarjanje, da hermenevtični nihilizem (kljub svojemu imenu) ni brez etičnega in celo političnega momenta. Od tod njegov pojem optimističnega nihilizma: namesto verskih vojn v imenu odločnih zahtev (»*Jaz imam prav, ti se motiš, zato pogini.*«) zagovarja nekaj drugega: še posebej v dobi možnega nuklearnega uničenja je verjetno bolj modro, da se naučimo sožitja v imenu sobivanja, ki tolerira vse razen nasilja. Hermenevtika ali nihilizem sta tako postala etična opcija in ne sovražnika morale. Kakšen dosežek in obrat!

³ Gianni Vattimo, »Heidegger, filosofo della democrazia«, *Filosofia e politica* 55/135 (2003), str. 55–61.

⁴ Gianni Vattimo, *Credere di credere*, Garzanti, Milano 1996. Izvirni naslov pomeni nekaj takega kot »Verjamem, da verjamem«, a je v angleščino preveden preprosto kot *Vera* v prevodu L. D'Isanta in D. Webba, Polity Press, Cambridge 1998. Rudolf Bultmann na sledi Karlu Barthu izpostavlja luteranski izvor te ideje v slavnem eseju »Die liberale Theologie und die jüngste theologische Bewegung« (»Liberalna teologija in najsodobnejše teološko gibanje«), ki ga najdemo na začetku zbirke esejev *Glauben und Verstehen (Verovanje in razumevanje)*, Mohr Siebeck, Tübingen 1993, str. 24 (po angleškem prevodu): »*Novi človek je vselej onstranski (der jenseitige), v čigar istovetnost s tostranskim človekom lahko le verjamemo. Zato lahko Barth ponovi Luthrov paradoksn stavek, da le verjamemo, da verjamemo.*«

Za mnoge so te etične ideje nekaj običajnega, kot bi lahko ponovili za Richardom Rortyjem,⁵ a nikomur ni prišlo na misel, da bi jih destilirali iz hermenevtične tradicije Nietzscheja in Heideggra in iz krščanskega svetovnega nazora (ki bi ga bila večina pripravljena povezati z neke vrste totalitarizmom). Prav to pa je dosegel G. Vattimo.

* * *

Na tem mestu me zanima le vprašanje, ali moramo hermenevtiko in s tem filozofijo samo imeti za obliko nihilizma. Če nihilizem pomeni zgolj toleranco do pogleda drugih v tem smislu, da ti z nasiljem ne omejujejo svobode drugih, se lahko z Giannijem Vattimom strinjamo. Če pa z »nihilizmom« razumemo to, da ni resnice v smislu *adaequatio*, se nam odprejo številna vprašanja. Ne le zaradi očitne protislovnosti zanikanja resnice, ki se vrši v imenu resnice (poanta, ki se ves čas pojavlja). Zame je ta trditev vprašljiva zato, ker je za Giannija Vattima opuščanje pojma *adaequatio* edina verodostojna izpeljava Gadamerjeve teze, po kateri je »bit, ki jo lahko razumemo, govornica«, kar je po njegovem le drugače oblikovana trditev, da se človekovo razumevanje ne more nanašati na stvari same, ampak le na način govorjenja o njih, ta pa je vselej postavljen v okvir določene zgodovinske perspektive. Vattimo pogosto obsoja Gadamerja, da ni v celoti domislil posledic lastnega mišljenja, se pravi nihilističnih posledic lastne hermenevtične ontologije.

16

In vendar se moramo vprašati: Zakaj Gadamerju ni uspelo razglasiti nihilistične hermenevtike? Drugače povedano, zakaj se je Gadamer upiral postmodernizmu nekaterih svojih naslednikov? Prav gotovo najdemo v njegovem delu veliko izjav, ki so naklonjene relativizmu, kot denimo: ni razumevanja brez predsodkov, zgodovina nam ne pripada, mi pripadamo zgodovini, zavest je vzgibana od *Wirkungsgeschichte*, razumevanje je po naravi jezikovno itn. *Resnico in metodo* lahko dejansko beremo kot manifest nihilizma. Toda dejstvo je, da se je Gadamer odvrnil od nihilističnih posledic postmodernistov.⁶ Vprašati se moramo, zakaj je to storil in tudi ali je ta miselna gesta sploh upravičena.

⁵ Richard Rorty, »Predgovor«, v: Gianni Vattimo, *Nihilism and Emancipation: Ethics, Politics and Law*, prevedel William McCuaig, Columbia University Press, New York 2004.

⁶ V prvem delu *Resnice in metode* je Gadamer nasprotoval »hermenevtičnemu relativizmu« Paula Valéryja, po katerem je pomen verzov pomen za bralca (»*mes vers out le sens qu'ont leur prête*«). To Gadamer odločno zavrača kot »nevzdržni nihilizem« (»*Das scheint mir ein unhaltbarer hermeneutischer Nihilismus.*«). Glej Hans-Georg Gadamer, *Gesammelte Werke*, 1. knj. Mohr Siebeck,

Da bi lahko odgovorili na to vprašanje, ne smemo pozabiti, da je Nietzsche pri Gadamerju odigral drugačno vlogo kot pri Vattimu. V *Resnici in metodi* Nietzscheju ni posvečeno niti eno samo poglavje. Zanj v tem delu sploh ni prostora. To je v določeni meri razumljivo za hermenevtiko, ki izraža iz tradicije Schleiermacherja, Diltheya in celo Heideggra, za katerega je poglobitna naloga hermenevtike razkrivanje resnice, medtem ko naj bi bil Nietzschejev namen resnico spodkopati (*»resnica je iluzija«*). V tem svojem delu je Gadamer od Schleiermacherja in Diltheya preskočil k Husserlu in Heideggru, kakor da Nietzsche ne bi obstajal. Ta izbris je razumljiv, če je bil namen Gadamerjeve hermenevtike upravičiti (*rechtfertigen, auf ihre Legitimation hin befragen* itn.) iskanje resnice v sferi družboslovnih ved ter v izkustvu umetnosti in govornice.

Toda ta izključitev je za prekanjene interprete, kot je Gianni Vattimo, bolj ali manj neverodostojna, saj zanj Nietzsche predstavlja odločilni obrat v hermenevtiki. Po njegovem lahko univerzalnost hermenevtike razumemo le v luči tistega Nietzscheja, ki je trdil, da dejstev ni, ampak so zgolj interpretacije (*Volja do moči*, 481. paragraf), ali v luči Heideggra, po katerem razumevanje določata pričakovanje in zgodovina biti. V tem smislu lahko trdimo, da je Vattimo bolj heideggrovski od Gadamerja samega. Vattimov genij, ki so mu prisluhnili številni drugi, je ta ničejansko-heideggrovski pogled povezal z Gadamerjevim poudarjanjem predsodkov interpretacije in njegovim vztrajanjem pri jezikovni naravi razumevanja. Po njihovem naziranju je hermenevtika s poudarjanjem teh elementov ovrgla idejo objektivne resnice. Kaj takega naj spričo interpretativne in jezikovne narave izkustva ne bi obstajalo. Zaradi tega je Gianni Vattimo končal pri »nihilističnih« konsekvencah, Richard Rorty pa pri obnovljeni različici pragmatizma: nekatere interpretacije so koristnejše ali uporabnejše od drugih, toda nobena ne more biti *per se* »bliže« Resnici. V imenu tolerance in sporazumevanja moramo sprejeti pluralnost interpretacij. Škodljiva je le predstava, da obstaja ena sama interpretacija.

Gadamerjevo upiranje nihilistični hermenevtiki lahko razumemo vsaj na dva načina. Nalašč pravim »upiranje« in ne »zavračanje«. Gadamer kot do srži spravljiv mislec nobene teorije nikoli ni zavrnil na prvo žogo. Tu in tam je celo pozdravil hermenevtični relativizem kot hvaležni protistrup za preveč pozi-

---

Tübingen 1986, str. 100. O Gadamerjevi distanci do Nietzscheja glej moj članek Jean Grondin, »Hans-Georg Gadamer in francosko govoreči svet«, v: Jean Grondin, *Von Heidegger zu Gadamer*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 2003, str. 136–143.

tivistično pojmovanje razumevanja. In vendar je vpričo radikalnih relativistov poudarjal, da je tisto, kar skušamo razumeti, »*Sache*«, resnica. Prvo razumevanje pojasnjuje, zakaj se je v tolikšni meri distanciral od Nietzscheja, drugo pa sloni na tenkočutnosti njegove lastne teze, po kateri je »*bit, ki jo lahko razumemo, govorica*«, o čemer je na dolgo in široko pisal Gianni Vattimo.

I. Distanca do Nietzscheja in smisel interpretacije pri Gadamerju: obstajajo samo dejstva »skozi« interpretacijo

»*Dejstev ni, so samo interpretacije*« je teza, s katero bi se Gadamer v precejšnji meri lahko strinjal, a z določenim poudarkom, ki se ga pogosto spregleda. Postmodernisti ta stavek radi uporabljajo za preprečevanje ali »oslabitev« interpretacije, ki je zavezana resnici: vsaka interpretacija je zgolj *en* pogled na svet, obstajajo in celo morajo obstajati pa tudi drugi pogledi. Četudi Gadamer priznava zasluge pluralizma, pri tej poanti verjetno ne bi vztrajal. Po mojem bi Nietzschejev sloviti stavek prej preoblikoval takole: »*Obstajajo samo dejstva skozi interpretacijo/e.*« To pomeni, da ni dejstev brez določene govornice, ki jih izraža. Odločno pa Gadamer vztraja pri tem, da skozi jezikovno razkrivanje luč sveta ugleda *Sache*, stvar sama (ali »dejstva«). Njegov model interpretacije izhaja iz performativnih umetnosti in iz vloge, ki jo v njih igra interpretacija. V plesu, gledališki igri, operi in vseh performativnih umetnostih (ki jih v francoščini imenujemo »*les arts d'interprétation*«) interpretiranje ne pomeni podeljevanja smisla nečemu iz vnanje perspektive, temveč odigravanje umetnine same, saj ta zahteva prav takšno odigravanje. Glasba, ki je ne igramo, ni glasba. Iz tega izhaja pomembna poanta, da interpretacija ni aktivnost podeljevanja smisla, ki ga apliciramo na sicer brezsmiselno realnost, temveč je prej izpostavitve smisla, ki kliče po izrazu. Izraz je lahko bolj ali manj ustrezen, a očitno ga zavezuje tisto, kar je treba izraziti.

18

Gadamer je tako prepričan, da ni umetnosti brez interpretacije, toda ta interpretacija ni toliko smisel, ki ga umetnini podeli opazovalec, ki vidi stvari drugače od drugega opazovalca, temveč prej interpretacija, ki produktivno proizvaja smisel tistega, kar je predstavljeno, in celo ustvarja, kot vztraja Gadamer, njegovo bistvo. To, denimo, velja za sliko kralja ali dogodka (recimo križanja). Lahko bi dejali, da gre za umetnikovo interpretacijo. Toda za Gadamerja umetnik in njegov namen v tem procesu niti nista pomembna: umetnina je uspešna in »resnična«, če ustvari bistvo ali pristno resničnost predstavljenega. To seveda ni izvedljivo brez virtuoznosti slikarja, kiparja, pisca ali glasbenika, vendar je

ta drugotnega pomena za »dogodek resnice«, o katerem govori Gadamer v obravnavanju umetniškega izkustva. Na slavni sliki »2. maj«, na kateri je Goya naslikal nemočne kmete, ki vijejo roke, medtem ko nanje streljajo francoski vojaki, je v ospredje postavljeno bistvo Napoleonove okupacije Španije in vsake človeške okupacije, če hočete. To ni interpretacija v subjektivističnem smislu. Interpretacija izpostavi resničnost, ki se je zgodila, in resnico, ki je konkretno poučna.

In na tem mestu je za Gadamerja pomenljivo to, da ta resnica na nek način presega svoj zgodovinski kontekst. V poznejših delih je tako večkrat izpostavil »*transcendenco umetnosti*«. ⁷ Umetnik je seveda umeščen v kontekst in izročilo, brez katerih bi bilo njegovo ustvarjanje nemogoče, toda velik umetnik je, če se njegovo delo dvigne nad zgodovinskost in izpostavi resnico trajne vrednosti. Kaj je ta resnica, se sprašuje Gadamer. Postmodernistom, ki vztrajajo pri relativnosti interpretacij, Gadamer odgovarja: »Kaj je najvišja resnica umetnine, ki presega svoj čas? Kaj pa vreščéča zgovornost pesmi ali zavezujoča strogost filozofske misli?« To, vztraja Gadamer, ni resnica, ki jo lahko zagotovi metoda, niti to ni resnica, ki bi jo lahko relativizirali s poudarjanjem njene kontekstualne narave.

Z drugimi besedami, vztrajanje pri »zgolj subjektivni« naravi interpretacije ali njeni »relativnosti« po Gadamerju zgreši bistvo interpretacije kot take. Ta je vselej podrejena interpretiranemu delu in *Sache*, četudi se vrši zgolj *skozi interpretacijo*. Gadamer rad pove, da je najboljša interpretacija tista, ki je sploh ne opazimo, ki izgine v delu samem, tako da se postavita v ospredje njena *Sache* in resnica. To velja tudi za dober prevod: boljši ko je (in jasno je, da gre za interpretacijo), manj nas navdaja občutek, da beremo prevod.

Zato je za Gadamerja Nietzschejeva (rahlo modificirana) trditev, da »*ni resnic, ampak le interpretacije*«, nekoliko enostranska. Obstajajo samo resnice *skozi* interpretacijo, gotovo, ne obstajajo pa interpretacije, ki ne izpostavljajo resnice. Interpretacija, ki ni usmerjena k resnici, je le jalovo početje in je ni mogoče razločiti od drugih interpretacij.

Po Gadamerju ima ničejanska in postmodernistična destrukcija resnice svoj skrivni izvir v *nominalizmu* moderne dobe, po katerem ni smisla v »svetu

---

⁷ Takšen je naslov celotnega odseka (*Zur Transzendenz der Kunst*) njegove zadnje knjige, *Hermeneutische Entwürfe*, Mohr Siebeck, Tübingen 2000, str. 145–191.

samem«, saj je ta je zgolj brezsmiselna materija. S te perspektive do smisla pridemo le preko akta razumevajočega subjekta, ki smisel »vbrizga« v svet »tam zunaj«. Pogosto spregledana tenkočutnost Gadamerjevega razlikovanja med »*resnico* in *metodo*« sloni na uvidu, da je bolj ali manj poudarjeni relativizem postmodernizma sodobna oblika nominalizma, ki je skladen s prevladujočim znanstvenim pogledom na svet: bit *per se* nam ničesar ne pove, do smisla pridemo le skozi interpretacijo in govorico. Skladno s to ugotovitvijo, sklepajo postmodernisti, je nesmiselno trditi, ali je interpretacija bližje Resnici ali Biti, ker dostopa do realnosti brez posredovanja govorice tako in tako ni. S te perspektive (!) ni nikoli mogoče preseči polja zgodovinskih in jezikovnih interpretacij. Od tod izhajajo »nihilistične« izpeljave modernega vztrajanja pri subjektiviteti (ali človeški govorici) kot pri edinem izvoru smisla: velja tisto, kar je postavljeno za subjektivnost, onkraj katere ni nobene vrednosti.

20 Tako za Gadamerja ničejanski postmodernizem ni posledica hermenevtike, temveč posledica razumevanja biti, po katerem je vse odvisno od pogleda subjektivitete (ali pogleda na stvari). Za Heideggro je to posledica metafizičnega razumevanja biti kot *eidos* ali *idea*, ki je bit neopazno podredilo človekovi perspektivi (Gadamer se na tej točki ne strinja s Heideggrovim branjem Platona, v glavnem pa soglaša z njegovo interpretacijo moderne dobe). Za Heideggro in Gadamerja je Nietzsche poslednji metafizik v tem, da ohranja enačaj med bitjo in tistim, kar iz nje naredi perspektiva. Bil pa je bolj dosleden od predhodnih metafizikov v tem, da je zagovarjal univerzalni perspektivizem, ki ga je izenačil s kulturnim nihilizmom.

Z drugimi besedami, za Gadamerja je hermenevtični relativizem prikrito kartezijanstvo (kljub nasprotnim trditvam, seveda!): zgolj zato, ker ni kartezijanske resnice, ki bi jo lahko posedovali, se pravi resnice, ki bi počivala na *fundamentum inconcussum*, lahko trdimo, da je vse relativno. V primerjavi s to »krepko resnico« se naši skromni poskusi razumevanja kažejo zgolj kot perspektive, ki se ne morejo legitimirati zunaj sebe. Za Gadamerja je Nietzschejev tragični *non sequitur*, če iz tega izpeljemo nihilizem, se pravi idejo, da ni resnice v smislu *adequatio*. To drži, trdi Gadamer, le če predpostavimo kartezijansko metodično pojmovanje resnice.

Od tod izhaja Gadamerjevo distanciranje od Nietzschejevega izrecnega nihilizma, po katerem ni več zavezujočih resnic ali vrednot. To ravno tako drži le v primeru, trdi Gadamer, če nas obvladuje pričakovanje absolutne resnice ali

---

vrednote v kvazimetafizičnem descartesovskem smislu. Le bogovi posedujejo takšno gotovost, nas opozarja Gadamer, sledeč Platonu. Toda to ne pomeni, da smo ostali brez slehernega temelja in brez vsake resnice. Za Gadamerja je intelektualna aroganca,⁸ če odsotnost resnice, ki bi potešila kartezijansko žejo po poslednjih temeljih, izenačujemo z odsotnostjo resnice in izkustva biti. Bit lahko dejansko razumemo le skozi govorico, a s tem razumemo bit, ne perspektive. Zdaj se lahko osredotočimo na smisel znane Gadamerjeve teze, ki v nekem smislu poseeblja njegovo celotno filozofijo.

II. Bit, ki jo lahko razumemo, je govorica: Gadamerjev poudarek na biti

Gianni Vattimo je to izjavo briljantno prevzel v bran svoje nihilistične ali historične prisvojitve Gadamerja.⁹ Gadamerjeva teza po njegovem ne pomeni nič drugega kot to, da je vsako razumevanje, vsako razmerje z bitjo, odvisno od govorice, enako kot je odvisno tudi od časa in zgodovine. Gadamer je tako uzrt kot zagovornik radikalnega historicizma. Seveda so ga zaradi tega že pogosto kritizirali. Betti in Habermas, če naj navedem le dva najpomembnejša kritika, sta izrazila bojazen glede tistega, kar prepoznavata kot Gadamerjev »relativizem«. V tem oziru Gianni Vattimo Gadamerja obtožuje, da ni bil dovolj historicističen, se pravi da ni v zadostni meri pripoznal nihilističnih konsekvenc lastnega mišljenja, ki najde svoj izraz v stavku »bit, ki jo lahko razumemo, je govorica«. Toda vprašati se moramo: »Je smisel te teze res nihilističen?«

21

Gianni Vattimo je v svoji impresivni interpretaciji Gadamerjeve misli na konferenci v čast njegovi stoti obletnici februarja leta 2000 njegovo tezo dejansko interpretiral kot obliko lingvističnega relativizma, kar je za njim na isti konferenci ponovil tudi Richard Rorty.¹⁰ Njegovi argumenti so prepričljivi in odra-

⁸ Glej Gadamerjevo pismo Richardu J. Bersteinu iz leta 1982, objavljeno v: Richard J. Bernstein, *Beyond Objectivism and Relativism: Science, Hermeneutics, and Praxis*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1988, str. 263: »Mar ne zapademo vsi grozljivi intelektualni aroganci, če enačimo Nietzschejevo pričakovanje in ideološko zmedo sedanjosti z življenjem, ki ga resnično živimo z vso njegovo solidarnostjo? V tem smislu je moja distanca do Heideggra temeljna.« (*Verfallen wir nicht alle einem schrecklichen intellektuellen Hochmut, wenn wir die Antizipationen Nietzsches und die ideologische Verwirrung der Gegenwart mit dem wirklich gelebten Leben und seinen Solidaritäten gleichsetzen? Hier ist in der Tat meine Abweichung von Heidegger fundamental.*) Glej Gadamerjev esej iz leta 1983 z zgovornim naslovom »Nietzsche – antipod: Zaratustrova drama«, v: *Gesammelte Werke IV*, str. 448–462.

⁹ Glej Gianni Vattimo, »Histoire d'une virgule. Gadamer et le sens de l'être«, *Revue internationale de philosophie* 54 (2000), str. 499–513.

¹⁰ Glej Gianni Vattimo, »Weltverstehen - Weltverändern«, v: *Hommage an Hans Georg-Gadamer*,

žajo takratno atmosfero, presenetljivo ujemanje z Rortyjevim pragmatizmom pa je bilo premalo izpostavljeno. Trditev, da do biti nimamo drugega pristopa kot skozi govornico, dejansko *lahko* razumemo kot lingvistični relativizem. In zdi se, da prav to tezo zagovarja Gadamer, ko trdi, da govornica ne določa samo procesa (*Vollzug*), marveč tudi predmet (*Gegenstand*) razumevanja.

Toda to ni edini način, na katerega lahko razumemo slavni Gadamerjev stavek. Vattimo v svoji razlagi poudarja govornico, s čimer je bit povzeta v tisto, kar bi lahko imenovali lingvistična ontologija. Njena glavna postavka je, da ne moremo govoriti o biti sami, temveč zgolj o »razumevanju biti«, ki je na nek način ustvarjeno, če ne celo »iznajdeno« z govornico.

Toda kaj če v Gadamerjevem stavku poudarek premestimo na bit samo? Če se vprašamo drugače: »Kaj pa če je biti sama tista, ki razkriva *svojo* razumljivost v govornici in skozi govornico?« To se vsekakor sliši nenavadno, če prisluhnemo z nominalističnimi ušesi. Pa vendar je prav to misel, ki jo Gadamer zagovarja na zadnjih straneh *Resnice in metode*, če delo beremo dovolj pozorno. Gotovo gre za zahteven odlomek, obravnava namreč srednjeveški nauk o univerzalijah, a tezi, da je »bit, ki jo lahko razumemo, govornica«, vendarle daje drugačen poudarek.

22

Poanta je v tem, da govornica za Gadamerja ni le govornica našega razumevanja ali »naša« govornica, temveč govornica stvari. Gadamer si ne prizadeva le za zlitje horizontov razumevanja in govornice, ampak nemara tudi za bolj prikrito, a nič manj pomembno zlitje govornice in biti same. Obstaja nekaj takega – naj se sliši še tako nenavadno –, kot je govornica biti oziroma »govornica stvari«, kar Gadamer pogosto imenuje »*Sprache der Dinge*«. ¹¹ To bi lahko bila preprosta metafora ali *façon de parler*.

Da in ne. Da zato, ker smo mi tisti, ki govorimo na ta in ta način. Toda tako govorimo zato, ker obstaja razmerje med bitjo in govornico. Da bi lahko dojeli to skrivnostno razmerje, Gadamer v zadnjem poglavju *Resnice in metode*, kjer

Edition Suhrkamp, Frankfurt ob Majni 2001, str. 50–60. Glej tudi Richard Rorty, »Sein, das verstanden werden kann, ist Sprache«, nav. d., str. 30–49.

¹¹ Glej na primer njegovo delo iz leta 1960, ki je nastalo sočasno z *Resnico in metodo*, »Narava stvari in govornica stvari«, *Philosophical Hermeneutics*, prevedel David E. Linge, University of California Press, Berkeley–Los Angeles–London 1976, str. 69–81 (»Die Natur der Sache und die Sprache der Dinge«, v: *Gesammelte Werke* II, str. 66–75.)

naletimo na razpravo o pogosto citiranem stavku »*Sein, das verstanden werden kann, ist Sprache*«, presenetljivo opozarja na srednjeveški nauk o univerzalijah. To stori zato, ker ta nauk omogoča razumevanje razmerja med bitjo in govorico, ki ni dojeta na način nasprotja (na eni strani bit, na drugi govorica), temveč na način sorodnosti ali neposredne soizvornosti.

Gadamerja fanciescira dejstvo, da je svetloba (*lumen*), v kateri se nahaja govorica in ki jo slednja širi, nekaj takšnega kot svetloba biti same. Lahko razumemo, kaj s tem misli, ko govori o »bistvu« nečesa. – Mimogrede, Gadamer se v svojem delu pogosto sklicuje na to pojmovanje bistva, toda nikoli zato, da bi ga povsem odpravil, prej nasprotno. Umetnina, recimo, izpostavlja bistvo nekoga ali nečesa, čemur vedno pravi tisto, kar ostaja. Če rečem – če vzamemo najbolj klasičen primer –, da se bistvo človeka nahaja v dejstvu, da je »racionalna žival«, se zdi očitno, da imamo tu opraviti s pogledom na razumevanje, govorico in človeški razum. Toda kar je tu tako ugledano, je vselej več kot samo to. To je bit sama. V navedenem primeru je človeška realnost v svoji srečljivosti tista, ki jo hočem razumeti v njenem bistvu. In prav ta človeška realnost je tista, ki mi nakloni besedo, denimo, da pojmovanje »racionalne živali« morda ni najboljše, najbolj posrečeno ali skladno s človeškim bistvom. Obstajajo tudi druge sestavine, ki tvorijo njegovo bistvo: to je tudi bitje, ki se smeji, ki zblazni, piše besedila itn. Toda vprašati se moramo, kaj je tisto, kar nam dopušča, da lahko rečemo, da je bistvo stvari to ali ono? Gadamer odgovarja: stvari same in njihova govorica.

Naj navedem zadnji primer govorice stvari, ki temelji na nedavnih spoznanjih. Dobro znano dejstvo je, da so genske raziskave trčile ob nekaj, kar imenujemo »humani genom« človeštva, ki zasnavlja svoj genski kod. Očitno imamo tu opravka z znanstveno razlago, ki je izpodbiten pogled človeške inteligence na gene. Kljub temu tu nimamo opravka le z odkritjem naše inteligence ali govorice. Kod genov samih, stvari samih, je tisti, ki ga skuša znanstvenik urediti, in ne kod naše govorice. Ne zanima me genska teorija sama po sebi. Moja edina poanta je v tem, da si znanost, kakor tudi vsako človeško razumevanje, prizadeva odkriti govorico, ki je že govorica stvari samih, ki nam omogoča revizijo naših lastnih konstrukcij in jezikovnih opredelitev te govorice. Govorica stvari samih, biti, je torej tista, ki jo skušamo odkriti, ko stvar skušamo razumeti in ji biti poslušni.

V pravkar rečenem odmeva tisto, kar smo že dejali o interpretaciji v svetu umetnosti. Interpretacija gledališke igre, opere, skladbe ali plesa ni le subjektivno dejanje brez razmerja z bitjo, pač pa dejanje, ki ga priključuje umetnina sama. Predstavitev (*Darstellung*) ni tuja umetnini ali biti, temveč je prej njeno resnično razkritje.

In v istem duhu Gadamer v sloviti razpravi o hermenevtičnem krogu v drugem delu *Resnice in metode* ne vztraja toliko pri nepremostljivi opredeljenosti razumevanja s predsodki, temveč pri nenehnem procesu revidiranja vnaprejšnjih sodb, ko smo soočeni s stvarjo samo (*Sache*) in tistim, kar nam ima povedati.¹² Gadamer v več pomenih vztraja pri tem, da predsodki potrebujejo stvari same, da jih te potrdijo in preverijo. Ti odlomki niso nikoli zanimali bolj postmodernističnih razlagalcev Gadamerja, saj so ti menili, da je njihov mentor zašel v protislovje: »Kako lahko, za božjo voljo, v posthermenevtični filozofiji, ki naj bi zagovarjala univerzalni perspektivizem, po katerem je nesmiselno govoriti o stvareh samih, govorimo o ‚stvareh samih‘?«

24

Zato so se čutili poklicane, da Gadamerjevo hermenevtiko radikalizirajo in jo očistijo platonističnih ali esencialističnih elementov, s čimer naj bi prišli do ustrežnejše določitve Gadamerjeve nihilistične ontologije. Toda Gadamer se je tej izpeljavi uprl, ker se tej prisvojitvi upira stvar sama. Ni res, da je mogoče bit in njeno govorico zvesti na našo govorico. Če bi bilo to res, ne bi mogli razložiti, zakaj je mogoče popraviti preveč enostranski pogled na bit. V govorici razumemo bit samo.

Ne pričakujem, da se bo Gianni Vattimo z mano strinjal. Toda če se ne strinja, je to bržkone zato, ker ne verjame, da je moja interpretacija skladna s tistim, kar *ima povedati Gadamer*. Zanj tako obstaja »Gadamerjeva govorica«, ki ni zvedljiva na mojo interpretacijo, oziroma po njegovem si stvari napačno razlagam in je njegova razlaga ustrežnejša. Enako velja za našo interpretacijo sveta: gotovo bi trdil, da je njegova razlaga resničnosti (govorice, biti itn.)

¹² Glej ključni odlomek v *Resnici in metodi*, Gesammelte Werke I, str. 271: »*Wer zu verstehen sucht, ist der Beirung durch Vor-Meinungen ausgesetzt, die sich nicht an den Sachen selbst bewähren. Die Ausarbeitung der rechten, sachangemesseneren Entwürfe, die als Entwürfe Vorwegnahmen sind, die sich ‚an den Sachen‘ erst bestätigen sollen, ist die ständige Aufgabe des Verstehens.*« Na tem mestu ni očitno le to, da Gadamer ohranja pojmovanje resnice kot *adequatio*, ampak tudi to, da lahko njegovo pojmovanje zlitja horizontov razumemo kot obliko *adequatio rei et intellectus*, kar bom skušal pokazati drugje.

natančnejša od moje. S tem pa se samo potrjuje, da obstaja »govorica stvari«, katerih se naše interpretacije lahko bolj ali manj dotaknejo ali pa jih zgrešijo.

Tistega Gadamerja, ki je vztrajal pri govoricu biti, so njegovi postmoderni nasledniki slabo sprejeli. Pa vendar je tudi to del njegove zapuščine. Gianni Vattimo je resda izpostavil perspektivne in nihilistične elemente Gadamerjeve hermenevtike. Imel pa je prav, ko je v Gadamerjevem prizadevanju prepoznal hermenevtično *ontologijo*. Tudi za to se moramo zahvaliti, onkraj vseh razlik, njegovi latinizaciji hermenevtike.

Prevedel Janko M. Lozar